

Levantti kirkonmiehen silmin

Turkkilaiskuvaukset pastori Richard Burgessin matkapäiväkirjassa 1834

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historian kandidaatintutkielma

25.1.2018

Noora Alatainio

SISÄLLYS

JOHDANTO	3
1. LAISKUREITA, NOMADEJA JA MUSULMAANEJA – MIELIKUVIA TURKKILAISVÄESTÖSTÄ	8
1.1 Turmeltuneet kaupunkilaiset, villi maalaisväestö	8
1.2 Harhaoppisia ja väärauskoisia – Burgessin käsitykset islamista	13
2. LÄNSIMAALAISTAMISYRITYKSIÄ – HALLINNOSTA JA BURGESSIN MOTIIVEISTA	16
LOPPULAUSE	22
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	24

JOHDANTO

Matkustaessamme oman kotimaamme ulkopuolelle, joudumme usein kohdemaassa kosketuksiin itsellemme vieraan kulttuurin kanssa. Tämän kulttuurin tavat saattavat vaikuttaa meille omituisilta, eksoottisilta tai jopa pelottavilta. Eri kulttuurien vuorovaikutuksilla on pitkä historia ja monet satoja vuosia vanhat ennakkoluulot vieraista kulttuureista saattavat edelleen vaikuttaa käsityksiimme tiettyjen kulttuurien edustajista.

Tutkielmani päälähteenä käytän englantilaisen pastorin Richard Burgessin vuonna 1835 julkaistua matkapäiväkirjaa *Greece and the Levant, or, Diary of a summer's excursion in 1834: with epistolary supplements Vol 1 & Vol 2*. Teos kuvaa Burgessin ja hänen kolmen seuralaisensa matkaa nykyiseen Albaniaan, Kreikkaan ja Turkin rannikolle. Nelikon tarkoituksena oli kiertää tärkeimpiä antiikin kohteita yhden kesän ajan. Tavoitteenani tässä tutkimuksessa on selvittää, minkälainen mielikuva turkkilaisista välittyy Burgessin kirjoitusten kautta. Tällaista aihetta tutkimalla, voidaan myös yrittää selvittää kirjoittajan aikalaisten ja hänen kulttuurinsa edustajien yleistä arvomaailmaa.

Metodina käytän historiallista mielikuvatutkimusta. Aiheesta ovat kirjoittaneet esimerkiksi KARI ALENIUS, OLAVI K. FÄLT ja SEIJA JALAGIN julkaisussa *Looking at the Other: Historical Study of Images in Theory and Practise*. Mielikuvatutkimuksessa tärkeää on välitetty mielikuva, ei mielipide; Fältin mukaan mielikuva on mielipidettä paljon pitkäikäisempi ja kestävämpi. Mielikuva on yksinkertaistettu kuva todellisuudesta; se ikään kuin heijastelee tarkasteltavaa ilmiötä. Ihminen on taipuvainen toistamaan niitä huomioita, jotka tukevat jo olemassa olevia stereotyyppioita. Lisäksi mielikuvat, jotka muodostamme meille vieraista asioista, heijastelevat todennäköisimmin tarkasteltavan asian epäedullisia puolia. Historiallisen mielikuvatutkimuksen avulla tarkastellaan oikeastaan kahta asiaa; kohteesta välitettyjä mielikuvia ja mitä välitetyt mielikuvat kertovat niiden luojasta. Mielikuvaa tarkasteltaessa huomio kiinnitetään siihen, minkälainen mielikuva kohteesta välittyy, miten mielikuva on muodostunut ja mitä tarkoitusta luotu mielikuva palvelee. Toisarvoista on se, onko mielikuva todenmukainen tai oikea.¹ Historiallisen mielikuvatutkimuksen avulla tarkastelen, minkälainen mielikuva turkkilaisista välittyy

¹ Fält 2002, 8-9.

Burgessin matkapäiväkirjasta; miten Burgess kuvaa turkkilaisten kansanluonnetta? Lisäksi pohdin, mikä on mahdollinen motiivi Burgessin välittämille havainnoille ja mitä ne kertovat Burgessin omista arvoista ja asenteista turkkilaisia kohtaan. Mitkä olivat Burgessin motiivit esittää turkkilaiset tietyssä valossa ja mitkä olivat Burgessin motiivit julkaisun kirjoittamiseksi?

Olen keskittynyt enemmän matkapäiväkirjan toiseen osaan, joka sijoittuu maantieteellisesti Egeanmeren saarille ja nykyisen Turkin alueelle; nämä alueet kuuluivat Osmanien valtakuntaan, joten luonnollisesti seurue kohtasi turkkilaisväestöä eniten juuri näillä alueilla. Matkapäiväkirjat on jaettu lukuihin sekä kirjeisiin, joita Burgess on lähettänyt tai suunnitellut lähettävänsä matkan aikana.² Tutkimuskysymykseni kannalta kaikista hedelmällisimpiä ovat päiväkirjaan lisätyt Burgessin lähettämät kirjeet. Kirjeissään hän kuvailee avoimemmin ihmisiä, päiväkirjan lukujen keskittyessä enemmän maisemien ja matkanteon kuvaukseen. Olen jakanut työni temaattisesti pääluvuittain. Ensimmäisessä pääluvussa käyn läpi Burgessin huomioita turkkilaisen yhteiskunnan jäsenistä. Olen jaotellut luvun käsittelemään Burgessin mielikuvia turkkilaisesta maalais- ja kaupunkiväestöstä ja lisäksi sitä, miten Burgessin oma uskonnollisuus ja kuva turkkilaisten uskonnosta vaikuttavat hänen mielikuviinsa turkkilaisista. Toisessa pääluvussa tarkastelen kuvauksia Osmanien valtakunnan hallinnosta ja erilaisista virkamiehistä. Lisäksi pohdin Burgessin motiiveja teoksen kirjoittamiseksi.

Tutkimukseni kannalta tärkeitä käsitteitä ovat muun muassa käsitteet matkakirjallisuudesta ja matkapäiväkirjasta. Päiväkirja määritellään ihmisen yksityiseksi muistikirjaksi, joka etenee kronologisesti. Päiväkirja on kirjoitettu ensimmäisessä persoonassa ja kirjoittaja kuvaa siinä omia tapahtumiaan, tunteitaan ja ajatuksiaan.³ Matkapäiväkirja on vanhimpia päiväkirjan muodoista. 1500- ja 1600-luvulla matkakirjallisuuden tärkeä funktio oli informaation välittäminen; teokset välittivät maantieteellistä tietoa vieraista seuduista. 1800-luvulla tähän tuli kuitenkin muutos ja matkakirjallisuus sai kaunokirjallisuuden piirteitä; kirjoittajan oma subjektiivisuus nousi esiin ja matkapäiväkirjoihin saatettiin kirjata omia havaintoja ja kokemuksia. Matkapäiväkirjan kirjoittamisella ja sen julkaisemisella saattoi olla myös

² Burgess 1835a, vii.

³ Vatka 2005, 16.

yhteys yritykseen parantaa omaa sosiaalista asemaa.⁴ Teoksessaan *Orientalismi* EDWARD SAID käy läpi länsimaiden ajattelua niin kutsuttua orienttia kohtaan ja käsitellessään 1800-luvun brittiläisen imperiumin matkailijoita Said mainitsee, että matkaan itään liittyi aina ainakin näennäisesti poliittinen aspekti. Ei ollut erikoista, että matkaja määritteli orientin omituisten tapojen lisäksi maan voimasuhteita.⁵ ROY BRIDGES on samoilla jäljillä artikkelissaan *Expoloration and travel outside Europe (1720-1914)*. Vaikka matkan tarkoituksiksi olisi määritelty antiikin kohteilla vierailu, käsittelevät kirjoitukset myös alueen diplomaattisia ja poliittisia ongelmia.⁶

Mielikuvatutkimuksen kannalta tärkeä käsite on kansanluonne. Kansanluonne kuvaa tietyn kansallisen, tai rodullisen, ryhmän persoonallisia tai kulttuurisia piirteitä, joiden katsotaan olevan tälle ryhmälle luonteenomaisia tai hyvin tyypillisiä.⁷ Lisäksi Burgessin käyttämät termit väestöstä on hyvä selventää. Viitattaessa turkkilaisväestöön Burgess käyttää termejä *turks*, *turcomans* ja *mussulman*. Burgessin mukaan *turks* viittaa turkkilaisväestöön, joka asuu kaupungissa ja *turcomans* taas maaseudun asukkaisiin.⁸ *Mussulman* terminä voi viitata pelkästään turkkilaisiin yleisesti tai islaminuskoiisiin.⁹ *Mussulman* on terminä vanhahtava¹⁰ ja suomentaen se kääntyy musulmaaniksi. Olen päättänyt tässä tutkimuksessa kääntää termin nykykieliseksi muslimiksi. Alkuperäislähteessä esiintyy myös runsaasti vanhahtavaa ja virkamiehiin liittyvää käsitteistöä ja selkeyden vuoksi pyrin selittämään tällaiset käsitteet asiayhteydessään.

Burgessin teoksista ei ole tehty aiempaa tutkimusta. Tutkimuskirjallisuuteni pohjana käytän jo aiemmin mainittua *Looking at the Other*, joka valottaa historiallisen mielikuvatutkimuksen metodologiaa. Lisäksi olen kerännyt tutkimusta matkailun historiasta, matkakirjallisuudesta, eurooppalaisten mielikuvista esimerkiksi 1800-luvun imperialistisen ajan siirtomaa-asukkaista ja tutkimusta turkkilaiskuvista muilta aikakausilta. Lähimpänä omaa tutkimustani on ASLI ÇIRAKMANIN julkaisu *From the "Terror of the World" to the "Sick Man of Europe". European Images of Ottoman Empire and Society from the Sixteenth Century to the Nineteenth*, joka käsittelee eurooppalaisten turkkilaiskuvia lähinnä 1600- ja 1700-luvuilla.

⁴ Vatka 2005, 40-41.

⁵ Said 1978, 164-165.

⁶ Bridges 2002, 63.

⁷ *National character*, Oxford Dictionaries.

⁸ Burgess 1835b, 118.

⁹ MacLean 2004, 167.

¹⁰ Tulee persiankielisestä sanasta *musulman*. Olen käyttänyt termien suomentamiseen MOT sanakirjasto-tietokantaa, jatkossa MOT.

Richard Burgess (1796-1881) valmistui Cambridgen yliopistosta vuonna 1820. Hänet vihittiin diakoniksi samana vuonna ja papiksi 1823. Hän toimi vuodesta 1828 alkaen anglikaanisen kirkon kappalaisena Genevessä, kunnes hän vuonna 1831 siirtyi kappalaiseksi Roomaan. Burgess palasi takaisin kotimaahansa 1836, jolloin hänestä tehtiin Upper Chelsean kirkkoherra. Burgess julkaisi elämänsä aikana useita teoksia liittyen muun muassa koulutukseen sekä antiikin kohteisiin.¹¹ Teokset *Greece and the Levant, or, Diary of a summer's excursion in 1834: with epistolary supplements Vol 1 & Vol 2* käsittelevät Burgessin ja hänen seurueensa matkaa itäisellä Välimerellä, vierailien tunnetuilla antiikin kohteilla. Niteet julkaistiin vuonna 1835, vuosi heidän kesäekskursionsa jälkeen.

Moderni brittien turismi syntyi 1800-luvun alussa. Liikenneyhteydet olivat kehittyneet ja liikkuminen paikasta toiseen helpottunut.¹² Vielä 1600- ja 1700-luvuilla brittien matkoilla Osmanien valtakuntaan oli motiivina poliittinen kiinnostus kyseisen valtakunnan alueisiin. 1800-luvulla yksittäiset matkaajat kuitenkin lisääntyivät, samoin motiivit matkata Välimeren itäosiin. Motiiveja matkalle saattoivat olla esimerkiksi kaupankäynti, kirkolliset toimet tai kiinnostus luonnon tai historian tutkimukseen. Jotkut taas etsivät idästä eksotiikkaa.¹³

Burgessin ja hänen seurueensa ekskursio suuntautui juuri turkkilaisvallan alta itsenäistyneeseen Kreikkaan ja itäistä Välimerta hallinneeseen Osmanien valtakuntaan. Tämän turkkilaisvallan juuret Euroopassa ulottuivat 1400-luvulle, kun turkkilaiset valtasivat Konstantinopolin. Osmanien valtakunta ulottui laajimmillaan Euroopassa Balkanille ja Välimeren toisella reunalla Maltalle saakka.¹⁴ Turkkilaisten valtapiiri Euroopassa alkoi kuitenkin kaventua 1600-luvun lopulla, kun se oli pakotettu vetäytymään niin kutsutuilta Wienin porteilta.¹⁵ Osmanien valtakunta herätti paljon kiinnostusta eurooppalaisissa, sillä sen rajat ulottuivat sekä Eurooppaan että Aasiaan. 1800-luvulla Osmanien valtakunta heikkeni sen kristittyjen kapinoidessa Balkanilla. Lisäksi Ranska, Venäjä, Saksa ja Englanti olivat kaikki halukkaita ottamaan Osmanien valtakunnan oman valvontansa alle ja länsimaalaistamaan maata. Maan hallinnon heikentymisen voidaan katsoa johtuvan esimerkiksi sen tiukasta sitoumuksesta

¹¹ Mew 1917, 312-313.

¹² Youngs 2006, 6.

¹³ Youngs 2006, 20-23.

¹⁴ Kiernan 1969, 8.

¹⁵ Kiernan 1969, 19.

uskontoon ja armeijaan, ja se epäonnistui kehittämään itseään taloudellisesti ja teknologisesti. 1800-luvun yleinen nationalismi ja vallankumouksellisuus ylsivät myös Osmanien valtakuntaan, kun seuraavina vuosikymmeninä esimerkiksi serbit ja kreikkalaiset kapinoivat itsenäisyytensä puolesta.¹⁶ 1800-luku olikin Osmanien valtakunnassa suurten muutosten aikaa ja sen valta alkoi heikentyä tasaisesti.¹⁷ Valtakunta oli harvaan asutettu ja asutus oli keskittynyt lähinnä rannikolle ja sisämaassa vesistöjen ääreen. Asutuksesta yli kolmasosa asui Osmanien valtakunnan Euroopan puoleisissa provinseissa.¹⁸ Suurin osa asukkaista, noin 80 prosenttia, eli maaseudulla ja arvion mukaan noin kaksi kolmasosaa asukkaista oli muslimeja.¹⁹

Vielä 1500- ja 1600-luvuilla Osmanien valtakunta kuvattiin yhtenäisenä ja vahvana valtakuntana, sekä kulttuurisesti että sotilaallisesti. Kristillinen maailma taas oli hajallaan eikä Euroopassa ollut yhtenäistä kulttuuria. Osmanien valtakunta näyttäytyi siis vihollisena, joka uhkasi hajallaan olevaa Eurooppaa, mutta toisaalta se herätti myös paljon kiinnostusta. 1700-luvulle mennessä Osmanien valtakunta ja sen kulttuuri olivat jo melko tunnettuja Euroopassa ja sitä pidettiin työkeänä, pysähtyneenä ja korruptoituneena.²⁰

¹⁶ Kiernan 1969, 112-114.

¹⁷ Quataert 1994, 761.

¹⁸ Quataert 1994, 777-779.

¹⁹ Quataert 1994 781-782.

²⁰ Çirakman 2005, 185.

1. LAISKUREITA, NOMADEJA JA MUSULMAANEJA – MIELIKUVIA TURKKILAISVÄESTÖSTÄ

Ensimmäisessä pääluvussa käyn läpi, kuinka pastori Richard Burgess kuvailee Osmanien valtakunnan yhteiskunnan jäseniä. Luvun ensimmäisessä osassa keskityn käsittelemään sekä maalla että kaupungeissa asuvaa väestöä. Luvun toisessa osassa tarkastelen, miten Burgessin oma usko ja suhtautuminen väärään uskoon on mahdollisesti vaikuttanut Burgessin kuvauksiin turkkilaisista, ja miten turkkilaisten uskonto Burgessin mukaan heijastelee heidän kansanluonnettaan.

1.1 Turmeltuneet kaupunkilaiset, villi maalaisväestö

Vuonna 1834 Burgess toimi Englannin kirkon kappalaisena Roomassa. Hän aloittaa matkapäiväkirjansa Napolista; seurue, johon kuuluu George Paget, Thomas Knox ja John Butler S. C. Wandesforde,²¹ etenee Italiasta Albaniaan, sieltä Kreikkaan ja meriteitse nykyisen Turkin alueelle. Matkustaminen oli 1800-luvun puolivälissä vielä yläluokan oikeus,²² vaikka ihmisten liikkuvuus paikasta toiseen oli helpottunut rautateiden ja höyrylaivojen myötä. Matkustaminen vaati rahaa,²³ kuten Burgessinkin matkan tapauksessa; matkanteon eteneminen vaati kuormajuhtien, avustajien ja tulkkien palkkaamista.

Richard Burgess toteaa, että matkajien kiinnostuksen Kreikkaa ja Levanttia²⁴ kohtaan olevan kasvussa, joten matkanteon raportointi ja kohteista informointi tulee olemaan hyödyksi alueelle matkaa suunnitteleville. Teoksen päiväkirjamerkintöjä kuvastavissa luvuissa Burgess kuvaileekin matkan etenemistä, seurueen vierailemia kohteita ja heidän tapaamiaan ihmisiä. Osmanien valtakunta oli eri kansojen suhteen hyvin heterogeeninen, koska valtakunta levittäytyi laajalle alueelle Euroopasta syvälle Aasiaan ja Pohjois-Afrikkaan. Näin ollen myös Burgess tapasi matkansa aikana eri kansoja ja uskontoja edustavia ihmisiä.

Matkakirjallisuutta tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon sen luonne. 1800-luvulla matkakirjallisuudelle kehittyi kaksi selkeää puolta. Matkapäiväkirjan, joka oli yleinen matkakirjallisuuden muoto, kirjoittaja pyrki kuvaamaan matkantekoaan mahdollisimman tarkoin, jotta teos toimisi eräänlaisena kohdemaan oppaana muille

²¹ Burgess 1835a, vi.

²² Towner 2002, 227.

²³ Prickett 2002, 71.

²⁴ Itäisen Välimeren alue.

sinne matkaa suunnitteleville. Kuitenkin kirjoitetun tekstin täytyi kiinnittää lukijan huomio ja pitää yllä lukijan mielenkiintoa tekstiä kohtaan. Tästä syystä kirjoittajan täytyi asettua, faktojen raportoimisen lisäksi, tarinankertojan osaan. Todenmukaisen ja fiktiivisen kerronnan raja matkakirjallisuudessa on tästä syystä häilyvä, mikä voi tehdä myös esitetyistä mielikuvista värittyneitä.²⁵

Jokaisen matkaajan kokemukset olivat ainutlaatuisia, sillä jokainen matkaaja kirjoitti omasta näkökulmastaan ja kiinnitti huomiota itselleen kiinnostaviin asioihin. Lisäksi matkaajien motiivit vaihtelivat. Turkki ja Levanti houkuttivat matkaajia eksoottisuudellaan; vaikka mystinen orientti sijaitsi aivan eurooppalaisten naapurissa, olivat sen tavat, uskonto ja perinteet hyvin erilaisia kuin eurooppalaisten. Matkaajat kuvasivat usein esimerkiksi osmanien tapoja, rangaistuksia, seremonioita ja vaatetusta. Tavoitteena oli löytää ne asiat, jotka erottivat turkkilaiset ja eurooppalaiset toisistaan.²⁶

Matkaajat kirjoittivat paljon kuvauksia turkkilaisten luonteesta ja varsinkin 1600-luvulla kuvaukset olivat luonteeltaan ristiriitaisia. Yksi kuvasi turkkilaisia ystävällisiksi, anteliaiksi, rehellisiksi ja luotettaviksi, toinen taas epämiellyttäväksi, laiskoiksi, epäkohteliaiksi ja sivistymättömiksi.²⁷ Positiivisia piirteitä esitettiin matkakirjallisuudessa lähinnä 1600-luvulla, 1700-luvulla mielikuvat olivat jo lähes kokonaan negatiivisia.²⁸ 1600-luvun positiivisiin mielikuviin vaikutti suurelta osin yläluokan kiinnostus kaikkeen itämaiseen ja eksoottiseen,²⁹ kun taas 1700-luvun negatiiviseen suhtautumiseen liittyi vahvasti valistusaate ja ajatukset idän hallinnon despoottisesta luonteesta.³⁰ 1700-luvulla esiintyneet negatiiviset mielikuvat näkyvät myös Burgessin teksteissä; laiskuus, epäkohteliaisuus, sivistymättömyys ja alhainen moraalit ovat piirteitä, jotka Burgessin mielessä yhdistyvät turkkilaisuuteen.

Matkaajien mielikuvat laiskoista turkkilaisista liittyivät enimmäkseen turkkilaiseen eliittiin; kuvauksien mukaan he eivät viljelleet omia peltojaan ja viettivät mieluummin aikaansa kahviloissaan ja haaremeissaan kuin ruumiillisen työn parissa. Lisäksi he eivät kunnostaneet rapistuvaa rakennuskantaansa.³¹ Saman huomion tekee Burgess, jonka mukaan sotien aikana vaurioituneita rakennuksia ei uudelleenrakennettu vaan ne

²⁵ Thompson 2011, 27.

²⁶ Çirakman 2005, 41-45.

²⁷ Çirakman 2005, 46.

²⁸ Çirakman 2005, 190.

²⁹ Konrad 2011, 18-19.

³⁰ Konrad 2011, 22.

³¹ Çirakman 2005, 154.

saattoivat pysyä raunioituneina jopa vuosia.³² Kaupungeissa asuvia turkkilaisia Burgess mainitsee teoksessaan muutaman kerran. Tällöin hän kuvaa, kuinka he istuskelivat varjoisissa ja viileissä paikoissa, Konstantinopolissa monet rentoutuivat kylpylässä.³³ Burgessin kirjoitusten perusteella kanssakäyminen turkkilaisen kaupunkilaisväestön kanssa oli matkan aika melko vähäistä. Joskaan kirjoituksista ei voi päätellä, onko kanssakäymistä ollut vai eikö Burgess ole kokenut tarpeelliseksi kirjoittaa siitä.

Huomio eliitin laiskuudesta eli työn tekemättömyydestä voi selittyä Osmanien valtakunnan yhteiskuntarakenteella. Väestö oli jaettu kahteen ryhmään. *Askeri*, joka koostui sotilaista ja hallinnollisesta luokasta, oli vapautettu verotuksesta ja se hoiti lähinnä valtakunnan hallintoon liittyviä asioita. *Rayah* tai *reaya* tarkoittaa väestönosaa, johon kuuluivat kauppiat, käsityöläiset ja talonpojat. *Rayah*-väestö oli vastuussa aktiivisesta, ruumiillisesta työstä ja se maksoi veroja valtiolle.³⁴ Tämä väestönosa käsitti sekä muslimeja että muiden uskontokuntien edustajia, suurin osa heistä työskenteli maaseudulla. Muiden uskontokuntien edustajat joutuivat lisäksi maksamaan lisäveroja.³⁵

Esimerkkinä turkkilaisten epäkohteliaisuudesta ja ahneudesta, Burgess kuvailee erään karille ajaneen aluksen turkkilaista matkustajaa. Turbaanipäinen turkkilainen katselee vierestä, kun muut siirtävät laivan lastia turvaan, nauttien sillä aikaa Burgessin seurueen laivassa aamiaista. Omaa seuruettaan Burgess kuvaa vieraanvaraiseksi, heidän tarjotessaan turkkilaiselle syötävää ja myöhemmin alkoholia tämän pyynnöstä. Hänen mukaansa turkkilaisten on vaikea pitäytyä kohtuudessa nauttiessaan ruokaa ja alkoholia. Myös tässä tapauksessa he joutuvat hillitsemään turkkilaisen juomatapoja, jotta hän olisi vielä kykenevä palaamaan omaan laivaansa.³⁶ Burgessin kuvauksessa näkyy vastakkainasettelu, jossa hänen seurueensa on vieraanvarainen ja turkkilainen käyttää häikäilemättä tätä vieraanvaraisuutta hyväkseen.

Maalaisväestön kuvailemiseen Burgess käyttää enemmän aikaa. Burgess ihailee heidän vaeltavaa elämäntapaansa, joka tuo hänen mieleensä kuvaukset muinaisista skyyteistä ja attikalaisista.³⁷ Burgessin mukaan maalais- ja kaupunkiväestö eivät ulkonäöllisesti

³² Burgess 1835b, 168.

³³ Burgess 1835b, 40, 135.

³⁴ İnalçık 1994, 16-17.

³⁵ Çirakman 2005, 61-62.

³⁶ Burgess 1835b, 34-35

³⁷ Burgess 1835b, 114.

juurikaan eroa toisistaan; heitä yhdistävät ulkonäössä karut piirteet. Maalaisväestön vaeltava elämäntapa on kuitenkin tuonut heidän silmiinsä tiettyä villeyttä. Burgess kuvaa heidän elämäntapaansa nomadiseksi, he kantavat omaisuuttaan mukanaan ja kulkevat paikasta toiseen. Elantonsa he tienaaavat työskentelemällä viljelyksillä.³⁸ Eräässä kylässä Burgess näkee maanviljelijöitä sadonkorjuussa ja toteaa ilahtuneensa kyläläisten aktiivisuudesta ja siitä, kuinka tämä edustaa maan sivistynyttä puolta.³⁹ Matkaajien keskuudessa oli ajatuksia siitä, kuinka niin kutsutut *natural Turks* eli turkkilainen maalaisväestö oli hyvää väkeä ja he olivat kunnan ihmisiä.⁴⁰ Tämä aspekti liittyi maalaisten ahkeruuteen ja työntekoon, eli piirteisiin, joiden puute merkitsi turkkilaisen eliitin laiskoiksi.

Burgess syventyy kuvaamaan tarkemmin erästä maalaisnaista, joka juottaa kamelia kaivolla. Naisen olemus kiinnittää hänen huomionsa olemalla samaan aikaan ylväs, mutta silti vaatimaton. Hän vertaa naista Raamatun Rebekkaan kaivolla.⁴¹ Seuratessaan tämän naisen ja hänestä kiinnostuneen miehen käytöstä, Burgess päättää, että maalaisväestö on moraalisimpia ihmisiä sultaanin alaisuudessa. Heidän luonnollinen elämäntapansa on suojellut heitä monilta kaupungissa asuvia vaivaavilta paheilta.⁴² Burgess on selvästi vakuuttunut heidän viattomuudestaan. Joskin hänen joutuessaan kahnauksiin maalaisväestön kanssa, tämä näkökulma unohtuu. Maalaiset ovat anastaneet heidän hevosensa ja väittävät niiden syöneen heidän satonsa. Tilanne ratkeaa Burgessin eduksi, mutta hän tuntee syyllisyyttä tuhoutuneesta sadosta. Hänen oppaansa kuitenkin vakuuttaa maalaisten harjoittavan huijauksia, viemällä matkaajien hevoset väittäen näiden syöneen heidän satonsa ja vaatien korvaukseksi rahaa. Hevosanastajien naapuri, kreikkalainen kristitty mylläri, vahvistaa tämän Burgessille. Burgess luottaa kristityn sanaan.⁴³

Kahviloissa vilvoittelu ja tekemättömyys saavat turkkilaisen eliitin näyttämään laiskoilta Burgessin silmissä. Hän selvästi arvostaa työtä ja tämän takia valtakunnan ruumiillisen työn hoitama *rayah*-väestö ei Burgessin silmissä saa niin negatiivista kaikua kuin kaupunkiväestö. Vaeltavat nomadit ovat Burgessin mielestä valtakunnan moraalisimpia henkilöitä ja elo luonnossa on säästänyt heidät monilta kaupunkielämän

³⁸ Burgess 1835b, 116.

³⁹ Burgess 1835b, 112-113.

⁴⁰ Çirakman 2005, 47.

⁴¹ Rebekka vertauksella Burgess viittaa nuoreen, viattomaan, neitseeseen naiseen.

⁴² Burgess 1835b, 116-118.

⁴³ Burgess 1835b, 98-99.

turmeluksilta. 1800-luvulla maaseutu alettiin nähdä Britanniassa vastakohtana teollistuneille kaupungeille. Maaseutu nähtiin vakaana, entisaikaisia tapoja noudattavana, jopa hengellisenä.⁴⁴ Sivistymätön maaseudun väestö liitettiin ihmisen alkukantaisuuteen ja epäsuorasti sen ihannoiminen saattoi viitata myös eurooppalaisten omaan menneisyyteensä ja viattomuuden kadottamiseen.⁴⁵

Rotuajattelu ja käsitykset toisten rotujen huonommuudesta saivat sijaa Britanniassa 1840-luvun lopulla ja rotuajattelu oli kiihkeimmillään Britanniassa 1800-luvun puolivälin jälkeen.⁴⁶ Rotu-käsitteellä selitettiin sekä ihmisen kulttuurisia että fyysisiä piirteitä.⁴⁷ Burgessin matkapäiväkirja on 1830-luvulta, jolloin luonteenpiirteiden selittäminen rotuajattelun avulla ei ollut vielä yleistä. Burgessin kirjoituksista ei käy ilmi, että Burgess kannattaisi rotuajattelua, mutta ajatus vaeltavan maalaisväestön luonnonmukaisesta elämäntavasta puhtaampana kuin kaupunkilaiselämä, tuo mieleen väistämättä käsitteen jalosta villistä; primitiivistä kulttuuria edustava yksilö, jota sivilisaatio ei ole turmellut. Jaottelu sen suhteen, että kaupunkiväestö olisi Burgessin mielestä turmeltunutta ja maalaisväestö kunnollista ei kuitenkaan ole niin mustavalkoinen. Kun Burgessille samaa uskontokuntaa edustava, kristitty mies, toteaa Burgessille heidän hevosensa anastaneiden maalaisten harjoittavan huijauksia, Burgess uskoo kristityn sanaa.

Teoksen päiväkirjaosuuksissa Burgess kuvaa ihmiskontaktia melko vähän. Seurueen jäsenillä ja paikallisilla harvoin oli yhteistä kieltä, joten tämä on voinut vaikuttaa Burgessin ja paikallisten kanssakäymisen vähyyteen. Toisaalta Burgess ei välttämättä ole kirjannut päivän tapahtumia ylös reaaliajassa, joten monet vähäpätöisemmät kanssakäymiset ihmisten kanssa ovat voineet unohtua tai Burgess ei ole nähnyt tarpeelliseksi kertoa niistä teoksessaan.

Burgessin välittämät mielikuvat turkkilaisista ovat selvästi negatiivisia ja hänen kuvaamisissaan luonteenpiirteissä toistuvat samat piirteet kuin aikaisemmin Osmanien valtakunnan alueella matkustaneiden kirjoituksissa. Näitä hänen turkkilaisiin liittämiään piirteitä ovat laiskuus sekä epäkohteliaisuus. Maalaisväestöä Burgess pitää ahkerana, mutta alkukantaisena. Alkukantaisuus on syy siihen, miksi maalaisväestö on pysynyt

⁴⁴ Wiener 1981, 6.

⁴⁵ Nash 2006, 56.

⁴⁶ Halmesvirta 1993, 8, 50.

⁴⁷ Halmesvirta 1993, 8.

moraalisesti puhtaana, kaupunkilaisväestöön verrattuna. Burgess heijastelee 1700-luvun matkakirjallisuuden välittämiä negatiivisia kuvauksia turkkilaisista, mutta romantisoi ajatusta primitiivisistä nomadeista, jotka ovat säästyneet moraalittomilta sivistyskäsitteiltä; tässä suhteessa heidän sivistymättömyytensä on hyvä asia.

1.2 Harhaoppisia ja vääräuskoisia – Burgessin käsitykset islamista

Richard Burgess toimi matkapäiväkirjan kirjoittamisen aikana Englannin kirkon kappalaisena Roomassa ja myöhemmin elämässään hän kohosi kotimaassaan kirkkoherraksi. Usko ja juuri oikea usko ovat ilmeisen tärkeitä asioita Burgessille ja tämä näkyy Burgessin kirjoituksissa; hän vierailee seurueineen matkan aikana muutamissa luostareissa sekä useissa lähetyssaarnaajien perustamissa kouluissa. Lisäksi antiikin kohteiden ohella, hän tarkastelee kohteita usein myös esikristillisten aikojen näkökulmasta. Burgessin oma hengellisyys ja tarve tutkailla myös muiden hartautta tulee ilmi jo teoksen ensimmäisestä kirjeestä. Burgess toteaa kirjeessään rouva Colyarille, että hän saattaa matkan aikana tulla ottamaan kantaa tapaamiensa miesten tekoihin sekä pohtia vierailemiensa maiden uskontoa ja moraalialueita.⁴⁸

Termiä *mussulman*, musulmaani, muslimi hän käyttää välillä kuvaamaan yksittäisiä ihmisiä, välillä kaupungin tai kylän väestönosaa; termi esiintyy sellaisissa yhteyksissä, missä Burgess mainitsee myös muiden uskontokuntien edustajia. Matkakirjallisuudessa muslimit ja turkkilaiset rinnastuivat usein keskenään synonyymeina.⁴⁹ Näin ollen monet edellisessä alaluvussa esittelemistäni piirteistä heijastelivat myös islaminuskoisten piirteitä. Islamia katsottiin olevan syy Osmanien valtakunnan tilaan, jossa se oli jäänyt jälkeen eurooppalaisista muun muassa teollistumisen osalta.⁵⁰ Burgess pohtii tätä asiaa matkan viimeisessä kirjeessään, joka on osoitettu John Letsom Elliotille. Koska turkkilaiset delegoivat kaiken työn alemmalle väestönosalle, eivät he tule savuttamaan järjestäytymistä valtakunnassaan. Kansan vauraus ja voima on Burgessin mukaan sen ahkeruudessa. Euroopan puoleisen Turkin toivo on Burgessin mukaan heidän kristityssä populaatiossaan.⁵¹ Uskonto oli hyvin vahva oman kulttuurisen identiteetin määrittelijänä vielä 1700-luvulla ja tarkasteltaessa toisen uskontokunnan edustajia ratkaiseviksi piirteiksi otettiin usein ne, jotka erottivat uskontoja toisistaan, eikä niitä, jotka uskontoja

⁴⁸ Burgess 1835a, 4.

⁴⁹ MacLean 2004, 167.

⁵⁰ Konrad 2011, 34.

⁵¹ Burgess 1835b, 280-283.

yhdistivät.⁵² Kristittyjä ja vääräuskoisia käytettiin vastakohtana toisilleen⁵³ ja esimerkiksi mainitsemani laiskuus nähtiin piirteenä, joka kuvasi juuri vääräuskoisia, ahkeruus taas omaa uskontokuntaa.⁵⁴ Tämä heijastuu myös Burgessin ajatuksista kristittyjen ja hänen oman uskonsa paremmuudesta; yksinkertaisesti hänen uskonsa on oikea ja islam edustaa vääräuskoisuutta.

Orientti heijasteli sekä ihmisten toiveita että pelkoja. Vierasta uskontoa oli helppo syyttää havaituista negatiivisista piirteistä ja samalla eurooppalaiset myös korostivat heidän omaa kristillistä, moraalista ylemmyyttään. Islamilainen laki mahdollisti orjuuden ja tämä moraalittomuus ja julmuus yhdistettiin despotismiin.⁵⁵ Myös Burgess paheksuu Konstantinopolin orjamarckkinoita⁵⁶ ja toteaa, että kukaan joka arvostaa ihmiselämää ja tuntee empatiaa alistettuja kohtaan, ei voisi asua Konstantinopolissa. Näitä asioita vaaliva ihminen joutuisi kaupungissa todistamaan ihmisten alkukantaista käytöstä.⁵⁷

Islaminuskon arvostelu on Burgessin kirjoituksissa hyvin hienovaraista; hän ei juurikaan käytä termiä islam, mutta hän viittaa kyseiseen uskontoon kiertoilmaisilla. Vieraillessaan Raamatun Efesoksen raunioilla Burgess voivottelee kaupungin kohtaloa. Raamatun Efesoksen asukkaat siirtyivät aikoinaan asuttamaan läheistä Ayasulukin kylää, ja kumpikin näistä on nyt raunioina. Burgess syyttää Ayasulukin kylän rakentajia varkaiksi, sillä hänen mukaansa kylä on rakennettu Efesoksen kaupungin raunioista. Hänen mukaansa Ayasulukin tuhoutunut moskeija on merkki siitä, kuinka Kaikkivaltiaan ruoska on ilmestynyt Mekkan väärälle profeetalle ja hänen seuraajilleen, sillä he ovat tuhonneet idän kauneimman osan, Efesoksen. Burgessin mielestä usko on harhauttanut tuon maan asukkaita jo 12 vuosisataa ja maata hallitsevat vääräoppiset.⁵⁸ Samoin hän kuvailee myös Smyrnan kaupunkia paikaksi, jossa oikealle uskonnolle ja sen siunauksille ei ole sijaa.⁵⁹ Smyrnan kadulla kulkiessaan hän kertoo kohtaavansa juutalaisia ja turkkilaisia, vääräuskoisia ja harhaoppisia.⁶⁰

⁵² Monter 2006,7.

⁵³ Konrad 2011, 46.

⁵⁴ Burke 1997, 100.

⁵⁵ Konrad 2011, 35-36.

⁵⁶ Burgess 1835b, 226-227.

⁵⁷ Burgess 1835b, 229.

⁵⁸ Burgess 1835b, 53-57, 235.

⁵⁹ Burgess 1835b, 80.

⁶⁰ *Infidels and heretics.*; Burgess 1835b, 75.

Yhtälössä jossa islam on syy ja turmeltuneisuus seuraus, ei ihmisen kansallisuudella tunnu olevan väliä Burgessille. Burgess tapaa miehen, joka väittää olevansa italialainen, mutta käyttäytyy ja pukeutuu kuin turkkilainen. Mies paljastuu itävallanjuutalaiseksi, joka on rakkauden tähden kääntynyt muslimiksi. Burgess järkyttyy miehen käytöksestä ja valinnasta; hänen mielestään mies on turmeltunut.⁶¹ Toisena esimerkkinä toimivat alkumatkasta tavatut albanialaiset. Heitä Burgess kuvailee villi-ihmisiksi⁶², ja kaikkein pahinta heissä tuntuu olevan uskonnottomuus; he sekoittavat islamin ja kristinuskon piirteitä kuten parhaaksi näkevät ja pyrkivät näin hyötymään asioista.⁶³

Burgessin kommentit osoittavat, että hänen asenteensa islamia kohtaan on kielteinen. Burgess on ammatiltaan pappi, ja tärkeä osa hänen identiteettiään on uskonto ja usko kristilliseen Jumalaan. Maininnat väärästä uskosta ja harhaoppisista kertovat, että Burgess ei ole kovinkaan suvaitsevainen muita uskontoja kohtaan. Uskonto ja oikea usko ovat Burgessin keinoja mitata ihmisen sivistyneisyyttä. Väärästä uskosta voi seurata rangaistus, kuten Burgessin kuvailema raunioitunut Ayasulukin kylä osoittaa.

Koska islam ja turkkilaisuus rinnastuvat vahvasti matkakirjallisuudessa, elleivät jopa ole toistensa synonyymejä, on hankala arvioida, onko syy-seuraussuhde negatiivisten luonteenpiirteiden kesken uskonnosta vai kansallisuudesta johtuvaa. Samat luonteenpiirteet toistuvat kuvauksissa muslimeista kuin kuvauksissa turkkilaisista. 1700-luvulla ja 1800-luvun alkupuolella negatiivisten piirteiden nähtiin juontuvan kuitenkin pääasiassa vieraasta ja väärästä uskosta.

⁶¹ Burgess 1835b, 136-137.

⁶² *Savage*.

⁶³ Burgess 1835a, 60.

2. LÄNSIMAALAISTAMISYRITYKSIÄ – HALLINNOSTA JA BURGESSIN MOTIIVEISTA

Osmanien valtakuntaa luonnehdittiin 1800-luvulla ”Euroopan sairaaksi mieheksi”. Laaja valtakunta oli menettänyt asemiaan Euroopassa ja myös valtakunnan sisällä kuohui. Valtakunnan heterogeeninen väestö sai pontta nationalismista ja aatteen huumassa kapinoivat sekä serbit että kreikkalaiset, joista jälkimmäisenä mainitut itsenäistyivät turkkilaisten vallan alta. Osmanien valtakunnan heikentyessä, samaan aikaan eurooppalaiset suurvallat kahmivat siirtomaa-alueita hallintaansa voimistaakseen kaupankäyntiään tai kerätäkseen arvovaltaa muiden silmissä. Heikentyneen idän asema houkutti suurvaltoja poliittisessa mielessä. Tässä luvussa käyn läpi Burgessin huomioita Osmanien valtakunnan hallinnon tilasta sekä eri virkamiehistä, ja pohdin, mikä oli Burgessin motiivi hänen kirjoitustensa takana.

Osmanien valtakunnassa suoritettiin 1800-luvulla länsimaalaistumiseen suuntaavia reformeja. Hallintoa keskitettiin, sillä se oli jakautunut valtakunnan eri provinssihin alempiarvoisille toimijoille.⁶⁴ Euroopassa osmanien hallinto oli nähty korruptoituneena ja tehottomana.⁶⁵ Burgessin matkan aikaan vallassa ollut Mahmud II kehitti hallintoa eurooppalaisen mallin mukaan. Hän loi uuden, rakenteeltaan länsimaisemman armeijan, tuhottuaan vanhat janitsarijoukot 1820-luvulla, sekä perusti kouluja, joissa koulutettiin upseereja ja virkamiehiä uuden byrokraattisemman hallinnon tarpeisiin.⁶⁶

Burgess tuo kirjoituksissaan ilmi muutamia turkkilaisten länsimaalaistumisen piirteitä. Sulttaani haluaa kovasti jäljitellä eurooppalaista hallintoa ja käyttöön on otettu passijärjestelmä. Jokaisella valtakunnan sisällä matkustavalla tulee olla hallussaan lupakirja, jonka paikalliset virkamiehet myöntävät, kun hakijalla on tätä varten kaksi takaajaa. Burgessin mukaan tämä käytäntö hankaloittaa eurooppalaisten matkaajien asemaa. Paikallisille asia on helposti hoidettavissa heidän suhteidensa ansioista, mutta usein matkaajilla ei ole kontakteja maahan ja tilanne on lähes toivoton, jos kaupungissa ei ole konsulia tai tunnustettuja kauppiaita. Burgess seurueineen kuitenkin saa Smyrnan kuvernööriltä helposti niin kutsutun passin⁶⁷ ja lisäksi eräänlaisen lupakirjan⁶⁸, jonka

⁶⁴ Quataert 1994, 761-763.

⁶⁵ Kiernan 1969, 117.

⁶⁶ Eissenstat 2015, 432-433.

⁶⁷ *Teskeri*.

⁶⁸ *Bouyourdee*.

arvovalta Burgessin arvion mukaan ylittää jopa poliisin.⁶⁹ Burgess mainitseekin turkkilaisväestön pitävän englantilaisia suuressa arvossa. Ennen turkkilaiset ottivat hänen mukaansa mallia maansa kristittyjen vähäpätöisimmistä yhteisöistä. Burgessin mukaan turkkilaiset eivät ennen tehneet eroavaisuutta länsimaalaisten⁷⁰ eri kansalaisuuksien välillä ja he ottivat vaikutteita Osmanien valtakunnan alueella syntyneistä länsimaalaisista, esimerkiksi maltalaisista. Nyt turkkilaiset tuntevat paremmin länsimaalaiset kansat ja englantilaiset erottuvat edukseen esimerkiksi saksalaisten ja ranskalaisten rinnalla; saksalaisia kuvataan liian epämääräisiksi⁷¹ ja ranskalaisia taas epävakaisiksi⁷². Burgessin mukaan englantilaisilla ei ole näitä puutteita ja jopa englantilaisen nimen kuuleminen herättää turkkilaisissa kunnioitusta.⁷³

Burgess ei kuitenkaan mainitse, että passijärjestelmä pätsi valtakunnan eurooppalaisissa osissa. Nykyinen Albanian alue oli osa Osmanien valtakuntaa ja matkatessaan Ioanninaan matkan jatkuminen Thesprotian rajaseudulla vaati paikallisen Agan⁷⁴ suostumuksen. Agan tapaaminen ja suoritettu kahvinjuontiseremonia toimivat eräänlaisena passina matkan jatkamiselle. Kaupungista poistuessaan heidän tuli maksaa dollari ja lisäksi vähän matkan päässä 15 piasteria, joka Burgessin mielestä oli joko hiljattain uusittu määräys tai huijausta.⁷⁵ Virkamiesten erilaiset toimintamallit kertovat siitä, että provinssien hallinta erosi maan hallinnon asettamista malleista.

Toisen kerran Burgess on tekemisissä Agan kanssa Cassban kylästä lähtiessään, kun hän on tyytymätön avustajiensa käytökseen; *hadjee*, joka viittaa Mekkaan pyhiinvaelluksen suorittaneeseen muslimiin,⁷⁶ viivytti matkaseurueen lähtöä. Burgess pyrkii Agan puheille. Kertoessaan ongelmasta, Burgess saa Agalta valtuutuksen päättää, milloin matkaa tehdään. Muslimi ja avustajat sen sijaan saivat nuhtelun.⁷⁷ Burgess, Smyrnan kuvernööriltä saaman lupakirjan avulla, nousi turkkilaisen työtätekevän väestön yläpuolelle ja sai luvan toimia heidän auktoriteettinaan.

⁶⁹ Burgess 1835b, 86.

⁷⁰ *Frank*, nimitys itäisen Välimeren alueella henkilölle, joka on länsimaalaista syntyperää tai hänellä on länsimaalainen kansallisuus. MOT.

⁷¹ *Obscure*.

⁷² *Unstable*.

⁷³ Burgess 1835b, 236-237.

⁷⁴ Aga on Burgessin mukaan ylempi tai alempi arvoinen komendantti. Burgess 1835b, 242. Arvonimi saatettiin myöntää esimerkiksi sotilaallisista ansioista. MOT.

⁷⁵ Burgess 1835a, 51.

⁷⁶ *Hadj*, MOT.

⁷⁷ Burgess 1835b, 90-91.

Alueella oleilevien ihmisten liikkumista seurattiin ja rajoitettiin. Liikkuessaan Turkin vesillä ja jatkaakseen matkaa Sporadien saarten jälkeen kanaaliin, turkkilainen vartiointialus pysäyttää heidät vaatiakseen tietoa, millä asioilla he liikkuvat. Joskin lupa myönnettiin melkein heti kun he saivat suunsa aukaistua, turkkilaisella välinpitämättömyydellä.⁷⁸ Eräässä kylässä taas kylän ainoa turkkilainen, joka oli määrätty valvomaan kylää, esitti Burgessin mukaan epäkohteliaasti vähäisen auktoriteettinsa, mutta alensi arvokkuutensa hieroen sormiaan toisiinsa rahan merkiksi.⁷⁹ Arvokkuutensa alenemisella Burgess tarkoittaa miehen käyttävän asemaansa kenties väärin rahanahneutensa vuoksi. Näiden kuvausten perusteella Burgessin mukaan turkkilaiset virkamiehet olivat tarkkoja asemastaan, mutta itse työtehtävän hoitaminen ei tuntunut olevan heille tärkeää.

Toisen ääripään esimerkkiä edustaa janitsaari Scala Nuovassa. Seurueen rantautuessa kaupunkiin se saa saattajakseen janitsaarin, turkkilaisen sotilaan. Sotilaan on määrä saattaa heidät kaikkien kansojen konsulaattiin. Burgess kuvaa janitsaarin vaatetusta; hän oli pukeutunut tulenpunaiseen, hänen päänsä ympärille oli kiedottu turbaani, vyöllään hänellä oli painavia aseita ja hartioilla löysä husaarin takki. Janitsaarin vaatetus ja rivakka marssi herättivät huomiota seurueen lisäksi myös paikallisissa ja Burgess toteaa epäsopivan turhantärkeyden asettavan ihmisen naurunalaiseksi myös tässä maailman kolkassa. Burgess toteaa janitsaarin vahtineen heitä koko päivän kuin Kerberos.⁸⁰ Janitsaarin käytös välittyy Burgessille turhana pöyhkeilynä ja virkaintoisuutena. Burgess käyttää turkkilaisista sotilaista edelleen nimitystä janitsaari, vaikka sulttaani oli tuhonnut janitsaarijoukot jo lähes kymmenen vuotta aikaisemmin ja Burgess on tästä tietoinen.⁸¹ Matkapäiväkirjassa ei käy ilmi, oliko Burgess tietoinen sulttaanin armeijan uudesta nimityksestä.

Burgessin kuvauksissa virkamiehistä esiintyy kaksi ääripäätä; he tiedostavat oman valtansa, mutta joko eivät välitä työtehtävistään tai ottavat ne liian vakavasti. Burgess myös epäilee virkamiesten rehellisyyttä johtuen tapauksista, joissa hän uskoo tulevansa huijatuksi rahan takia. Epäilyt rehellisyydestä liittyvät matkailijan kokemukseen vieraasta kulttuurista; kun yhteistä kieltä ei ole ja tavat ja käytännöt ovat vieraita, on

⁷⁸ Burgess 1835b, 34.

⁷⁹ Burgess 1835b, 122.

⁸⁰ Burgess 1835b, 39.

⁸¹ Burgess 1835b, 199-200.

melko luonnollista, että matkaja on epäileväinen siitä, keneen voi luottaa ja kuka on rehellinen.

Burgess ja hänen seurueensa edustavat englantilaista yläluokkaa ja heidän suhteensa paikallisiin länsimaalaisiin, sekä heidän kansallisuutensa, nostaa heidän luotettavuuttaan turkkilaisten virkamiesten silmissä. Nämä suhteet nostavat heidät turkkilaisen työläisväestön yläpuolelle ja jopa auktoriteettien tasolle. Auktoriteettien toiminnasta välittyy Burgessin kirjoituksista kuva siitä, että viranomaisten toimintatavat vaihtelivat paikoittain, mikä viittaa hallinnon sekavuuteen. Vaikka hallintoa oli uudistettu eivät sen vaikutukset näkyneet vielä kaukaisimmissa provinseissa.

Burgessin motiiveista

Matkat Kreikkaan ja Turkkiin eivät olleet kovinkaan tavallisia vielä 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa. Kiinnostus varsinkin Kreikkaa kohtaan lisääntyi 1780-luvulla filhellenistisen eli kreikkamielisen aatteen myötä, mikä lisäsi matkoja Välimeren itäisiin osiin; Osmanien valtakunnan Euroopan puoleiset osat ja Konstantinopoli olivat matkailijoille helpompi kohde, kuin vaikeakulkuisempi sisämaa.⁸² Esteenä suuremmalle matkailuallolle olivat myös alueen levottomat olot sotien seurauksena. Esimerkiksi Burgessin matkan aikaan 1834, Kreikan itsenäistymisestä ja vapaussodasta ei ole kulunut vielä kymmentä vuottakaan. Burgessin teoksen esipuheessa todetaan, että matka Kreikan ja Turkin alueelle olisi vielä muutamia vuosia aikaisemmin voinut olla vaarallinen ja pitkä. Nyt yhä useammat kuitenkin ovat kiinnostuneet matkasta muinaisen Kreikan maaperälle tai Turkin Euroopan puoleisiin osiin, ja kiinnostus tulee lisääntymään tulevaisuudessa. Tätä varten tieto matkanteosta ja vierailunarvoisista kohteista kyseisillä alueilla on välttämätöntä välittää eteenpäin. Teoksen esipuheen mukaan teoksen on tarkoitus toimia eräänlaisena matkaoppaana ja ohjekirjana, kuinka matkan Välimeren itäosiin voi taittaa jopa yhden kesän aikana.⁸³ Burgessin kuvaukset alueiden ihmisistä ovat melko vähäisiä, mutta matkantekoa hän kuvaa sitäkin tarkemmin. Tältä osin Burgess täyttää omat lupauksensa teoksen kirjoittamisen ja julkaisemisen motiiveista.

Burgess vierailee matkansa aikana monissa lähetyssaarnaajien perustamissa kouluissa. Vieraillessaan Kreikalle kuuluvalla Syran saarella lähetyssaarnaajien koulussa, Burgess

⁸² Black 1992, 71-72.

⁸³ Burgess 1835a, v-vi.

on mielissään siitä, että Jumalan oikeaa ja puhdasta sanaa saadaan kertoa kreikkalaisella maaperällä. Oikeaa kristillisyyttä tullaan levittämään niille alueille, missä se alkujaan kukoisti. Burgessin mukaan alue on ollut pimeiden voimien hallussa jo monien sukupolvien ajan,⁸⁴ viitaten ilmeisesti turkkilaisvaltaan. Uskonnon levittäminen ei itsessään kuitenkaan ole mielestäni motiivi Burgessin kirjoituksille, vaikka Burgess kovasti ihaileekin lähetyssaarnaajien toimintaa. Uskonto on Burgessille tärkeä arvo, mutta hän ei mainitse kirjoituksissaan, että hänen matkansa tarkoituksena olisi levittää itse oikeaa uskoa Osmanien valtakunnan alueelle. Toisaalta hän mieluusti keskustelee muiden kristittyjen kanssa uskosta ja harmittelee tavatessaan Albaniassa kristittyjä kreikkalaisia, että hänellä ei ole mukanaan kansankielistä Raamattua heille annettavaksi.⁸⁵ Burgess kuvailee monia vierailemiansa kohteita sekä antiikin että esikristillisen ajan näkökulmasta; tämä voi olla tarkoituksenhakuista ja olla tarkoitettu inspiroimaan kristittyjä matkaamaan Raamatun tapahtumien paikoille.

Vaikka Burgess mainitsee esipuheessaan matkan olevan tarkoitettu malliksi niille, jotka haluavat matkustaa itäisellä Välimerellä ja matkan tarkoituksena on vierailla alueen antiikin kohteilla, on kirjeissä ja luvuissa viittauksia myös poliittiseen motiiviin julkaista teos. Kirjeissään pastori John Hartleylle ja John Letsom Elliotille Burgess avaa alueen ajankohtaista poliittista tilannetta. Burgess pohtii Osmanien valtakunnan heikentynyttä asemaa, joka herättää kysymyksiä sekä Euroopassa että valtakunnassa itsessään. Burgess käy kirjeissään läpi turkkilaishallinnon tapoja ja sulttaanin toimia valtakunnan länsimaalaistamiseksi. Hallintojärjestelmän oikeudenjaossa on Burgessin mielestä viisaita osia, mutta se sisältää rappion siemenet. Turkkilaishallinto on Burgessin mukaan luovuttanut oikeudet päättää kansalaisia koskevista oikeudellisista asioista kansalaisten yhteisöille; tämä tarkoittaa sitä, että jokainen kansanosa tukeutuu oman yhteisönsä johtajiin asiaa ratkaistaessa. Se, että jokainen yhteisö saa päättää omista asioistaan, pitää hänen mukaansa tuon heterogeenisen yhteiskunnan kasassa. Sulttaani on poistanut monia ankaria rangaistuksia, jotka Burgessin mukaan ovat ennen tehneet turkkilaisista julmia eurooppalaisten silmissä.⁸⁶ Kaikki nämä uudistukset ovat kuitenkin Burgessin mielestä toivottomia ”kuin lumihiutalet, jotka putoavat mereen”. Burgessin mukaan, vaikka sulttaani itse näitä muutoksia ajaa, ei kukaan muu jaa tätä

⁸⁴ Burgess 1835b, 3-4.

⁸⁵ Burgess 1835a, 54.

⁸⁶ Burgess 1835b, 237-238.

hänen tunnettaan alemmuudestaan muiden, eli eurooppalaisten, joukossa.⁸⁷ Burgess paheksuu englantilaisia matkajia, jotka levittävät ns. turkomaniaa, väittäen että turkkilaiset ovat viisas ja ymmärtäväinen kansa, sillä vaikka mitä hyvää sanottaisiin turkkilaisten luonteenpiirteistä tai hallinnon toimimisesta, turkkilainen eliitti ei suostu työskentelemään. Kaikki ruumiillinen työ on delegoitu Rayah-väestölle. Burgessin mukaan ei ole todennäköistä, että kansakunta tulisi järjestäytymään työn ja teollisuuden suhteen; hänen mukaansa kansan vauraus ja voima liittyvät tiukasti maan ahkeruuteen.⁸⁸ Burgess kertoo myös omista poliittisista päätelmistään. Hänen mielestään sulttaanin toimet voisivat onnistua, jos hänen valtakuntansa pienenisi ja kansalaisten moninaisuus vähenisi. Koko Osmanien valtakuntaa ei tarvitsisi jakaa, sulttaani voisi tehdä kokeitaan vähä-Aasiassa ja valtakunnan Euroopan puoleiset osat otettaisiin mahdollisesti eurooppalaisten valvontaan.⁸⁹

Burgess arvostelee rankasti sulttaanin länsimaalaistumisreformia ja tuomitsee ne epäonnistumaan; kansa on hänen mielestään liian heterogeenistä ja sivistymätöntä, jotta koko maata voitaisiin hallita keskittyneesti. Vika ei ilmeisesti ole itsessään länsimaalaistumisessa vaan kansassa. Burgess kertoo kirjeissä myös omia mielipiteitään siitä, miten Osmanien valtakunnan hallinta tulisi jakautua. Tällaisten mielipiteiden esittäminen tulematta sensuroiduksi osoittaa, että Burgessin asema brittiläisessä yhteiskunnassa oli suhteellisen arvostettu; Burgess edusti papistoa. 1700-luvulla poliittisten mielipiteiden sensuroiminen kirjallisuudesta oli vielä hyvin yleistä ja oli tarkoin säädeltyä, kuka näitä poliittisia näkemyksiä saattoi esittää.⁹⁰ Mielestäni tällainen poliittinen analyysi osoittaa, että Burgess on suunnannut julkaisunsa myös laajemmalle kohdeyleisölle kuin Osmanien valtakuntaan matkaa suunnitteleville. Poliittinen analyysi saattaa liittyä voimasuhteiden tarkasteluun tai jopa varsinaisiin toimiin Osmanien valtakunnan alueella, jos poliittinen tilanne näin edellyttää. Burgess on tällä pohdinnalla voinut pyrkiä edistämään omia poliittisia näkemyksiään, kenties jopa vahvistamaan omaa sosiaalista asemaansa. Jotta nämä tavoitteet olisivat voineet toteutua, olisi teoksen lukijan täytynyt olla kiinnostunut Osmanien valtakunnan poliittisista aspekteista. Joka tapauksessa kesäekskursioon itäisellä Välimerellä vierailien antiikin kohteilla, sisältyi mielestäni myös poliittisia motiiveja.

⁸⁷ Burgess 1835b, 240.

⁸⁸ Burgess 1835b, 280-281.

⁸⁹ Burgess 1835b, 238-241.

⁹⁰ Thompson 2011, 105.

LOPPULAUSE

Tehtäväni oli tässä tutkielmassa tarkastella pastori Richard Burgessin välittämiä mielikuvia turkkilaisista hänen kirjoittamassaan matkapäiväkirjassa vuodelta 1834. Burgessin kirjoituksista välittyvät mielikuvat turkkilaisista ovat pääpiirteissään negatiivisia, mutta eivät poikkeuksellisia; ne heijastelevat myös muiden hänen aikakautensa matkajien asenteita turkkilaisia kohtaan.

Turkkilainen kaupunkilaisväestö on pienessä osassa Burgessin kuvauksissa ja hän rinnastaa sen eliittiin, joka ei työskentele ja delegoi työn alemmalle kansanosalle. Työn tekemättömyys rinnastuu laiskuuteen. Aikakaudelle tyypillistä oli oman kulttuurin paremmuuden osoittaminen juuri rinnastamalla oma kulttuuri ja vieras kulttuuri, esittämällä oma kulttuuri positiivisessa ja vieras kulttuuri negatiivisessa valossa. Näin tapahtuu esimerkissä, jossa kariutuneen laivan turkkilainen matkustaja esiintyy Burgessin kuvauksessa epäkohteliaana ja Burgessin oma seurue ystävällisenä ja vieraanvaraisena.

Burgess ihailee maalaisväestön primitiivistä luontoa, koska se on säästynyt kaupunkielämän turmeluksilta. Burgess arvostaa heidän ahkeruuttaan ja työntekoa, niitä piirteitä, mitä kaupunkiväestössä ei hänen mukaansa esiinny. Maalaisväestön ahkera ja hyvä luonne liittyi myös teollistumisen aikakauteen; teollistuneet kaupungit ja ”vanhaan aikaan” jäänyt maaseutu asetettiin vastakohtiksi toisilleen. Maaseutu nähtiin hengellisenä ja vakaana paikkana muuttuvaan teollisuusympäristöön verrattuna.

Lisäksi uskonnolla on tärkeä merkitys Burgessin arvomaailman pohjana. Hän on ammatiltaan pappi ja matkan aikoihin hän työskenteli Roomassa anglikaanisen kirkon kappalaisena. Turkkilaisten pääasiallisen uskon, islamin, arvostelu on hienovaraista, mutta kovasanaista; islam edustaa Burgessille väärää uskoa ja harhaoppia. Monet Burgessin kuvaamista turkkilaisten negatiivisista piirteistä liittyvät myös muslimeihin. Burgess näkee uskonnon haittana Osmanien valtakunnan kehitykselle. Islaminuskon arvostelu kumpuaa Burgessin omasta vahvasta kristillisyydestä sekä asemasta kirkonmiehenä.

Kuvatessaan maan hallintoa ja virkamiehiä, Burgess nostaa esiin heidän vaihtelevat tapansa hoitaa tehtäviään: valtakunnan eri osissa paikallisten viranomaisten käytännöt saattoivat erota toisistaan, esimerkiksi sulttaanin luoma uusi passijärjestelmä ei päde

valtakunnan Euroopan puoleisissa osissa. Burgessin kuvauksissa virkamiehet ovat tarkkoja asemastaan, mutta eivät ole joko kiinnostuneita hoitamaan tehtäviään hyvin tai hoitavat niitä turhalla tärkeilyllä.

Burgess pohtii lähettämissään kirjeissä Osmanien valtakunnan poliittisia ja hallinnollisia oloja, turkkilaisvallan mahdollista järjestäytymistä ja voimistumista sekä eurooppalaisten suurvaltojen mahdollisia toimia, jos turkkilaisvalta Euroopassa romahtaa. Burgess pitää turkkilaisia osaksi sivistymättöminä ja sulttaanin yritykset länsimaalaistaa valtakuntansa hän tuomitsee heti alkujaan. Vaikka Burgess matkapäiväkirjan ensimmäisen osan alussa painottaa teoksen julkaisu-arvoa nimenomaan eräänlaisen matkaoppaan kannalta, on teoksessa myös paljon viitteitä siihen, että viattomalla kesäekskursiolla antiikin kohteille oli myös poliittisia tarkoitusperiä.

Burgessin arvot vastaavat hänen turkkilaiskuvaustensa perusteella hänen aikalaistensa ja kulttuurinsa edustajien yleisesti hyväksyttyä arvomaailmaa. Vieraan kulttuurin oudot tai poikkeukselliset piirteet ovat ne, jotka nostetaan esiin negatiivisessa kontekstissa. Burgessin motiivi esittää turkkilaiset negatiivisessa valossa, saattoi liittyä juuri hänen oman kulttuurinsa paremmuuden korostamiseen. Mielikuvat eivät ole tahattomia, vaan liittyvät todennäköisesti osaksi myös Burgessin poliittisiin näkemyksiin Osmanien valtakunnan heikosta tilasta. Virkamiesten poikkeavista käytännöistä kertominen taas voi liittyä teoksen toimimiseen matkaoppaana ja ohjekirjana matkailijoille.

Richard Burgessista ei aikaisemmin ole tehty tutkimusta. Tämän vuoksi vielä paljon jää tietämättä pastorin ajatuksista ja arvoista. Häneltä on julkaistu useita teoksia, joissa hän ottaa kantaa uskonnollisiin ja poliittisiin kysymyksiin; näitä tutkimalla voisi yrittää muodostaa kokonaisvaltaisemman kuvan Burgessin arvomaailmasta.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

PAINETUT LÄHTEET

Burgess, Richard 1835a: *Greece and the Levant; or, Diary of a summer's excursion in 1834: with epistolary supplements. Vol. I.* Longman, Rees, Orme, Brown, Green, & Longman, London 1835

Burgess, Richard 1835b: *Greece and the Levant; or, Diary of a summer's excursion in 1834: with epistolary supplements, Vol II.* Longman, Rees, Orme, Brown, Green, & Longman, London 1835.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Black, Jeremy 1992: *The British Abroad: Grand Tour in the Eighteenth Century.* Sutton Publishing Limited, Bridgend 1997.

Bridges, Roy 2002: "Exploration and travel outside Europe (1720-1914)". *The Cambridge Companion to Travel Writing.* Edited by Peter Hulme & Tim Youngs. Cambridge University Press, Cambridge 2002.

Burke, Peter 1997: *Varities of Cultural History.* Cornell University Press, Ithaca 1997.

Çirakman, Asli 2005: *From the "Terror of the World" to the "Sick Man of Europe". European images of Ottoman Empire and Society from the Sixteenth Century to the Nineteenth.* Peter Lang Publishing, Inc., New York 2005.

Eissenstat, Howard 2015: "Modernization, Imperial Nationalism, and the Ethnicization of Confessional Identity in the Late Ottoman Empire". *Nationalizing Empires.* Edited by Stefan Berger & Alexei Miller. Central European University Press, Budapest 2015.

Fält, Olavi 2002: "Introduction", *Looking at the Other: Historical Study of Images in Theory and Practise.* Edited by Kari Alenius, Olavi K. Fält & Seija Jalagin. Oulu University Press, Oulu 2002.

Halmesvirta, Anssi 1993: *Turanilaisia ja herrasneekereitä – aatehistoriallisia tutkimuksia brittiläisestä rotuajattelusta.* Tammer-Paino Oy, Tampere 1993.

İnalçık, Halil 1994: "Introduction: Empire and population". *An Economical and Social History of the Ottoman Empire 1300-1914*. Edited by Halil İnalçık & Donald Quataert. Cambridge University Press, Cambridge 1996.

Kiernan, V. G. 1969: *The Lords of Human Kind European attitudes to outside world in the imperial age*. Pelican Books. Victoria 1972.

Konrad, Felix 2011: *From the "Turkish Menace" to Exoticism and Orientalism: Islam as Antithesis of Europe (1453–1914)?*, in: European History Online (EGO), published by the Institute of European History (IEG), Mainz 2011-03-14. URL: <http://www.ieg-ego.eu/konradf-2010-en> (Luettu 18.1.2018)

MacLeaden, Gerald 2004: *The Rise of Oriental Travel. English Visitors to the Ottoman Empire 1580-1720*. Palgrave Macmillan, Hampshire 2004.

Monter, William 2006: "Religion and cultural exchange, 1400-1700: twenty-first-century implications". *Cultural Exchange in Early Modern Europe Volume 1. Religion and Cultural Exchange in Europe, 1400-1700*. Edited by Heinz Schilling & Istvan György Toth. Cambridge University Press, Cambridge 2012.

Nash, Geoffrey 2006: "Politics, Aesthetics and Quest in British Travel Writing on the Middle East". *Travel Writing in the Nineteenth Century. Filling the Blank Spaces*. Edited by Tim Youngs. Anthem Press, London 2006.

Prickett, Stephen 2002: "Circles and Straight Line. Romantic Versions of Tourism". *The Making of Modern Tourism. The Cultural History of the British Experience, 1600-2000*. Edited by Hartmut Berghoff, Barbara Korte, Ralf Schneider & Christopher Harvie. Palgrave, Hampshire 2002.

Quataert, Donald 1994: "Part IV. The Age of Reforms, 1812-1914". *An Economical and Social History of the Ottoman Empire 1300-1914*. Edited by Halil İnalçık & Donald Quataert. Cambridge University Press, Cambridge 1996.

Said, Edward W. 1978: *Orientalismi*. suom. Kati Pitkänen, Joel Kuortti. Alkuteos: Orientalism (1978). Gaudeamus Helsinki University Press, Tallinna 2011.

Thompson, Carl 2011: *Travel Writing*. Routledge, Cornwall 2011.

Towner, John 2002: "Literature, Tourism, and the Grand Tour". *Literature and Tourism. Essays in the Reading and Writing of Tourism*. Edited by Mike Robinson & Hans-Christian Andersen, Thomson Learning, London 2003.

Vatka, Miia 2005: *Suomalaisten salatut elämät. Päiväkirjojen ominaispiirteiden tarkastelua*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2005.

Wiener, Martin J. 1981: *English Culture and the Decline of the Industrial Spirit 1850-1980*. Pelican Books, Victoria 1987.

Youngs, Tim 2006: "Introduction: Filling the Blank Spaces". *Travel Writing in the Nineteenth Century : Filling the Blank Spaces*. Edited by Tim Youngs. Anthem Press, London 2006.

SANAKIRJAT JA HAKUTEOKSET

Mew, James 1917: "Burgess, Richard" *The dictionary of national biography : Volume 3, Brown-Chaloner founded in 1882 by George Smith*. Edited by Leslie Stephen & Sidney Lee. Oxford University Press, Oxford 1963-1964.

MOT Sanakirjasto. URL: <https://mot.kielikone.fi/finelib/netmot.shtml>

Oxford Dictionaries. URL: <https://www.oxforddictionaries.com/> (Luettu 18.1.2018)